

Medijske (kontra)revolucije

Abstract

Media (Counter-)Revolutions

The article is an attempt to unveil the mythology surrounding the media, which presents it as a neutral and objective reporter of social events, while we believe that the content of media coverage depends highly on the capitalist relations of production and the interests of media-owners. We will discuss the transformation of the media from its revolutionary role in the context of the Russian revolution (propaganda, agitation) to today's apolitical platform, a potpourri of different opinions with no context or political connotation. In the continuation, we will show the impossibility of change to the functioning of the media *via* improvements of legislation, working conditions or advocacy for greater objectivity (in the context of post-truth), suggesting a radical political stance and the liberation of the media from the economic dependency on capital. We will use the example of Slovenian media coverage in the time of the uprisings (winter of 2012/2013) to show the counter-revolutionary role of the media. By pointing out the mechanisms of governance that are diffused through media, we will demonstrate their function in controlling, directing and sanctioning the political expression of the social tissue. The conclusion of the article reflects on a concrete experiment of autonomous media in a local context that we view as a good example of political media.

Keywords: (counter)revolutionary role of the media, myths about the media, society of the spectacle, fear of the masses, criminalization

Sandra Bašič Hrvat in is a professor at the Faculty of humanities, University of Primorska and a media activist. (sandra.hrvat in@guest.arnes.si)

Asja Hrvat in is a feminist and social worker that feels most comfortable in autonomous spaces. (lovely.asja@gmail.com)

Povzetek

V besedilu skušava razbiti mitologijo o medijih kot nevtralnih in objektivnih poročevalcih dogajanja in zagovarjati tezo, da je njihovo poročanje močno odvisno od kapitalističnih produkcijskih odnosov in zasebnih interesov lastnikov medijev. Razčlenili bova transformacijo medijev od njihove revolucionarne vloge v času ruske revolucije (propaganda, agitacija) do današnje apolitične platforme, nabirka različnih mnenj brez konteksta in političnega predznaka. Pokazali bova, da vloge medijev ni mogoče spremeniti zgolj z izboljševanjem zakonodaje ali delovnih razmer in zagovarjanjem večje objektivnosti (v kontekstu postresničnosti), temveč z radikalno politično držo (*stav*) in osvoboditvijo izpod ekonomske odvisnosti od kapitala. Na primeru poročanja slovenskih medijev o vstajah v Sloveniji (zima 2012/2013) bova pokazali na kontrarevolucionarno vlogo medijev. Izluščili bova mehanizme oblasti, ki se kažejo v medijih in nadzorujejo, usmerjajo in sankcionirajo politično izražanje družbenega telesa: produkcija spektakla, strah pred množicami in proizvajanje drugosti, oženje političnega prostora in imperativ participacije v realpolitiki. V sklepu besedila se bova ozrli na konkreten eksperiment avtonomnega medijskega poročanja v lokalnem kontekstu, ki ga razumeva kot dober primer političnega medija.

Ključne besede: (kontra)revolucionarna vloga medijev, miti o medijih, družba spektakla, strah pred množicami, kriminalizacija

Sandra Bašič Hrvat in je predavateljica na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem in medijska aktivistka. (sandra.hrvat in@guest.arnes.si)

Asja Hrvat in je feministka in socialna delavka, ki se najbolje počuti v avtonomnih prostorih. (lovely.asja@gmail.com)

V uvodniku v 4. številko časopisa *Iskra*, z naslovom *S čim začeti*, V. I. Lenin zapiše:

Menimo, da mora biti izhodišče naše dejavnosti, prvi praktični korak pri formiranju zaželenne organizacije, osnovna nit, s katero bomo lahko nezadržno razvijali, poglobljali in širili organizacijo – ustanovitev vseruskega političnega časopisa. V prvi vrsti potrebujemo časopis – brez njega ni mogoče sistematično izvajanje načelne, dosledne in vsestranske propagande in agitacije, ki je stalna in poglobilna naloga socialne demokracije sploh. (Lenin, 1977/1901: 487)

Agitirati in propagirati je za Lenina temeljna (ne pa tudi edina) vloga, ki naj bi jo imel časopis. Biti prevodnik (medij) med politično organizacijo in potencialnimi članicami, biti orodje in orožje političnega boja. V tem prispevku želiva pokazati, da so sedanji mediji globoko vpeti v politično delovanje, čeprav (ali pa kljub temu da) temeljna mitologija medijskega (in novinarskega) dela temelji na domnevni neodvisnosti od političnega ali ekonomskega vpliva. Ferdinand Tönnies leta 1922 v knjigi *Javno mnenje* zelo preprosto določi, kaj so mediji – kapitalistična podjetja *par excellence*, zavezana izključno ustvarjanju dobička za svoje lastnice (Tönnies, 1998/1922: 143).

Ali je mogoče misliti (delati) revolucijo, ne da bi pri tem postavili pod vprašaj skrajno kontrarevolucionarno vlogo, ki jo imajo današnji mediji? Najin odgovor je: Ne. Premisliti želiva mehanizme oblasti, ki obvladujejo diskurz medijev, ko gradijo pripoved o uporih (imperativ predstavnice/voditeljice, diktat zahtev, prevajanje *hrupa* z ulice v *diskurz* (po Rancièru) in s tem poustvarjanje *drugosti*), in vlogo teh mehanizmov medijev v pomirjanju socialnega konflikta, kriminalizaciji upora in legitimaciji reformizma nasproti revoluciji. Kljub splošno razširjenim in medijsko podprtim »teorijam« o uporih, ki naj bi jih zanetili družbeni mediji, kjer lahko nastopajoče gledamo skoraj v realnem času, je resnični upor mogoč le s fizično prisotnimi telesi v konkretnem prostoru. Na tem mestu se bova vprašali tudi o vlogi medijev pri estetizaciji upora in dožemanju revolucije kot dobrega PR (glej Popović, 2015).

Sočasno želiva opozoriti na to, da je leninistično pojmovanje delovanja medijev danes prevzela desnica, ki z graditvijo zaprtega propagandnega medijskega ekosistema mobilizira tiste skupine ljudi, ki so bile prej v političnem prostoru nevidne. Teze o tem, da živimo v postfaktičnem (ali postresničnem) svetu, v katerem se uvaja radikalna enakost izraženih mnenj v javnem prostoru, je treba kritično ovrednotiti s ponovnim branjem Deborda in njegovega dela *Družba spektakla* (1999). Nazadnje se želiva na primeru konkretnega avtonomnega medija, nastalega iz družbenih gibanj (Komunal.org¹), vprašati, kakšno bi moralo biti delovanje medijev, da bi kre-

¹ Komunal.org je neodvisna medijska skupina in avtonomna medijska platforma, nastala v času vstaj v Sloveniji (zima 2012/2013), za prevzemanje nadzora nad reprezentacijo in interpretacijo upora.

pilo revolucionarni potencial. Je to leninistični centralni vserevolucionarni časopis ali mnogoterost česa drugega? Pot, ki jo bova ubrali v tem besedilu, sledi tistemu, kar je McLuhan imenoval »gledati v vzvratno ogledalo« – gledali bova nazaj, da bi videli, kako gremo lahko naprej.

Medijske revolucije in kontrarevolucije

Ali je mogoče danes misliti (in delati) revolucijo, ne da bi pri tem kritično mislili in spremenili delovanje medijev? Najin odgovor, da je to nemogoče, izhaja iz negacije temeljne predpostavke, na kateri temelji uradna medijska (in novinarska) mitologija: da so mediji neodvisni od politične in ekonomske sfere.² Tisto, kar je bolj problematično in vredno obravnave, je njihova neodvisnost od javnosti in javnega interesa. Če hočemo dobiti odgovor na najpreprostejša vprašanja, zakaj imamo natančno takšne medije, kot jih imamo, in zakaj mediji ne morejo delovati drugače, kot da sledijo interesom lastnic, morava razložiti, kje je tista slepa pega, ki jo večina literature o medijih spregleda. Pri tem pa ne bova trdili, da je treba za razumevanje delovanja medijev analizo osredotočiti samo na njihovo ekonomsko delovanje. Bolj naju zanima odgovor na vprašanje, ki ga zastavi tudi Serge Halimi: »Ali je še mogoče biti novinar in izražati kakršnokoli nestrinjanje z neoliberalizmom?« (Halimi, 2003: 71) Preprost odgovor na to vprašanje, skladen s Halimijevo analizo, je: Ne.³ Zanima naju torej, kako medijski sistem proizvaja natančno določene vednosti in kako je vloga medijev (in novinarov) predvsem v tem, da te vednosti normalizirajo, utrdijo, naredijo za nekaj, kar je zunaj prevpraševanja in celo zunaj mišljenja. Sicer obstajajo mediji, ki poskušajo razpreti monolitnost prevladujočega sistema, toda njihovo delovanje bolj utrjuje sistem, kot pa ga razkraja. Množičnost uporabe spletnih medijev in družbenih omrežij je ustvarila prepričanje, da je danes medijska moč v rokah posameznic, ki jih uporabljajo. Tudi to ne drži. Revolucij niso delale platforme, kot je Facebook, tudi njihova uporaba ne, revolucije so delali

² Uporabljava pojem »mita« (mitov), ki so v celoti zasedli razpravo o medijih. Lahko bi govorili tudi o dogmah, o konfesionalizaciji novinarstva in diskurza o novinarstvu, ali pa bi poskušali izhajati iz Bourdieujevega koncepta »novinarskega polja«, ki ga je razvil v knjigi *Na televiziji* (2001). Pri tem izhajamo iz pomisleka Vincenta Mosca, ki pravi, da je mit kvečjemu mrtev ali živ, ne pa pravilen ali nepravilen. In novinarska mitologija je še vedno zelo živa – kljub cinizmu, ki je pogosto le izraz resigniranega idealizma (Mosco, 1998).

³ V pričujočem besedilu izhajava iz dveh ključnih besedil (Bourdieu, 2001; Halimi, 2003), ki definirata tudi najino pozicijo znotraj raziskovalnega polja in določata način analize. Zanimivo je dodati, da je »znameniti« Ian Hargreaves, čigar knjiga je prevedena v slovenščino, ob nastopu položaja glavnega urednika na *New Statesman* recenziral prav to Bourdieujevo knjigo in jo »raztrgal«. Tezi o neberljivosti (*slim and shallow*), o akademski vzvišenosti in »zelo specifičnem francoskem medijskem sistemu«, odvisnem od politike, sledi kronski argument: gre za levičarskega avtorja. Podobno kritiko (le da v angleškem jeziku) poda isti avtor tudi o Sergeju Halimiju in njegovi knjigi *Novi psi čuvaji* (Hargreaves, 1998).

ljudje – družbena omrežja in sorodne platforme so lahko konstruirale videz, da je možno sodelovati, ne da bi bili dejansko zraven. Problematici so tudi pristopi, ki analizo usmerjajo na domnevno moč medijskih občinstev, medijskih uporabnic, novodobnih *prosumerk*. V svetu, v katerem je lahko vsaka producentka in potrošnica medijskih vsebin, noben medij več nima prevladujoče vloge. Sistem naj bi se razpršil v mrežo medsebojno povezanih medijev, ki se zbirajo in razhajajo glede posameznih pomembnih vprašanj. Tudi to ne drži. Kot pravi Tim Wu (2011), medijski sistemi sledijo ciklom, v katerih se moč nujno koncentrira v rokah maloštevilnih, ki nadzorujejo komunikacijske kanale. Družbeni mediji niso nobena izjema. Še več, nadzor nad platformami, po katerih komuniciramo, pomeni nadzor tudi nad tem, kaj in kako komuniciramo.

V tem prispevku ne moreva poglobljeno pokazati, kako je nastajala, se utrjevala in reproducirala medijska mitologija o služenju javnosti in neodvisnem delovanju. Pokazali pa bova, da so današnje razprave o medijih, ki poskušajo sedanjem stanju dati nekakšno ekskluzivnost, odklon od domnevno zlate dobe delovanja medijev, ki naj bi obstajala v preteklosti, neposreden proizvod te iste medijske mitologije. Zgodba, ki jo pripovedujeva, se začne z Leninom in njegovim pojmovanjem vloge revolucionarnega tiska. To zgodbo danes zelo dobro uporablja desnica, levica pa še zmeraj verjame v mit o svobodi tiska in neodvisnih medijih.

Iskra, ki bo zanelila požar

Po zadušitvi množičnih protestov študentk in delavk februarja in marca leta 1901 v številnih ruskih mestih in nezmožnosti izdajanja revolucionarnega časopisa je Lenin v pregnanstvu začel pripravljati natančen načrt izdajanja časopisa v tujini. Nastala je *Iskra*, vseruski časopis, orodje in orožje razrednega boja in komunikacijska platforma za izgradnjo delavske stranke. Časopis se je formalno tiskal v tujini (prva številka je izšla v Leipzigu decembra 1900, od julija je izhajal v Londonu in od pomladi leta 1903 v Ženevi), potem so ga po skrivnih mrežah sodelavk in simpatizerk prinašali v Rusijo, največje število bralk pa je časopis dobil s ponatisom posameznih besedil v majhnih brošurah, namenjenih krožnemu prebiranju. Besedilo *S čim začeti* lahko jemljemo kot programsko besedilo, v katerem Lenin⁴ razloži, zakaj je za uspeh gibanja, ki ga ne bosta zlomila »nezanesljivost in omahovanje«, nujno potrebno narediti prvi korak – ustanoviti časopis. »Konec koncev moramo nujno

⁴ Lenin je septembra 1900 v imenu uredniškega odbora napisal besedilo, v katerem je določil programsko politiko novega medija. V tem besedilu uredništvo zagotavlja tovarišicam, da bo to časopis, ki ga bo vsaka prepoznala kot svojega, v katerem bo mogoče objavljati različna stališča in mnenja, dobiti dostop do najpomembnejše politične literature. S tem bi *Iskra* postala vodilna organizatorica političnega boja. Glede na politične razmere tistega časa in ostro cenzuro se je Iskra tiskala občasno in na različnem številu strani (Lenin, 1900). Po 52 številkah so Lenin in boljševiki zapustili uredništvo, ki so ga potem prevzeli manjševiki.

imeti *politično* (poudaril V. I. Lenin) glasilo. Brez političnega glasila si v sodobni Evropi ni mogoče zamisliti gibanja, ki bi se lahko imenovalo politično. Brez glasila je naša naloga popolnoma neizvedljiva.« (Lenin, 1977/1901: 488) Skratka, treba je ustanoviti časopis. Ne lokalni, ampak vseruski. Brez časopisa političnega nezadovoljstva in razkrinkavanja ekonomskih laži po tovarnah ne bo mogoče spremeniti v gorečnost do političnega razkrinkavanja v tistih najmanj zavednih plasteh družbe. Razpršeno občinstvo potrebuje svoj lastni politični oder. Naloga časopisa pa ni samo agitacija in propaganda. Ni samo širjenje idej, politična vzgoja in zbiranje političnih zaveznikov. »Časopis ni le kolektivni propagator in agitator, marveč tudi kolektivni organizator.« (Lenin, 1977/1901: 489) Leninov časopis je bil strankarski časopis. Njegova naloga ni bilo popisovanje dogodkov, ampak aktivno vplivanje na dogajanje. V tem pomenu je razumljivo, da novinarka ni nekakšna stenografka ali zapiskovalka tistega, kar vidi, ampak aktivna udeleženka boja, katerega del je. Novinarka je človek stranke enako, kot je časopis njen organ. Seveda se je Lenin, tako kot vse revolucionarke, živeče v domovini in pregnanstvu, zavedal pomena meščanskega tiska. Kljub omejenim tehničnim možnostim tiskanja in razširjanja časopisov, delu v ilegali, so revolucionarke po Evropi vztrajno vodile boj za vzpostavitev revolucionarnega medijskega prostora. Misлити in delati revolucijo ni bilo mogoče brez revolucionarnih medijev. Tudi danes ni nič drugače, kar bova pokazali v nadaljevanju.

Kakšen je bil meščanski tisk tistega časa, ki mu je Lenin nasproti gradil svoj vseruski medijski sistem? Leta 1919 je v ZDA izšla knjiga *Brass Check* Uptona Sinclaira.⁵ Knjiga, ki jo je sam Sinclair označil za »najnevarnejše delo, kar ga je napisal«, temelji na neusmiljeni analizi ameriških medijev, predvsem pa analizi zlorabe medijske moči v rokah maloštevilnih medijskih baronov, da bi zaščitili lastne koristi in sistem, ki jih varuje. Knjiga, ki je bila brez oglaševanja samo v prvi izdaji prodana v 150.000 izvodih (vsi dominantni mediji so odklonili objavo oglasov) in na stroške samega pisca, se danes redko najde kot »obvezna literatura« za tiste, ki se ukvarjajo z mediji ali novinarstvom. Najprej nekaj o naslovu. *Brass check* je bil žeton, ki so ga uporabniki bordelov dobili na vhodu in s katerim so plačali usluge izbrani ženski. Sinclair se je že izkazal kot novinar (danes bi temu rekli publicist) z objavo knjige *Jungle* (2011/1906), v kateri je opisal nevzdržne razmere, v katerih so delali klavniški delavci v Chicagu.⁶ S to knjigo je nadaljeval plodno tradicijo preiskovalnega (t. i. *muckraking*) novinarstva, progresivnih pisk, ki so pri svojem novinarskem delu razkrinkavale zlorabo politične in ekonomske moči. Sinclairjevi predlogi o nujnosti korenitih reform na medijskem področju, napisani pred dobrim

⁵ Knjigo, ki jo je za življenja Sinclair izdajal in pošiljal bralkam na svoje stroške, ker je ni hotela natisniti nobena založba, je danes mogoče kupiti v digitalnem ponatisu.

⁶ V svojem avtobiografskem delu *Smeh v džungli* (gre za parafrazo naslova Sinclairove knjige) Louis Adamič opisuje, kako je kot najstnik dobil v roke to knjigo od slovenskega migranta, povratnika iz ZDA (Adamič, 1983).

stoletjem, so veljavni še danes: sprejeti zakon, po katerem mora vsak časopis, ki objavi napačne in lažne informacije, odpreti prostor za objavo popravka in biti za to početje kaznovan z visokimi kazni; razbiti monopol tiskovne agencije AP (*Associated Press*), ki bi morala biti »javno dobro«; novinarke se morajo sindikalno organizirati, da si lahko zagotovijo ustrezne plače in pogoje dela, ki vključujejo tudi etični kodeks, in nazadnje neprofitni tedenski informativni časopis, ki ne bi vseboval oglaševanja ali komentarjev, poceni natisnjen in splošno dostopen. Medijski razvoj v naslednjih desetletjih pa je šel v povsem nasprotno smer. Vse bolj v osrčje moči in vse dlje od javnosti.

Ena redkih kritik medijskega delovanja v začetku 20. stoletja prihaja od nemškega sociologa, filozofa in ekonomista Ferdinanda Tönniesa. V knjigi *Kritika javnega mnenja* (1998/1922) se skozi celotno besedilo vleče tudi kritika meščanskega tiska. V podpoglavju 17 tretjega razdelka *Javno mnenje in kupčija s tiskom* zapiše, da ima tisk kot kapitalistično podjetje za najneposrednejši cilj svojega delovanja iz poslovanja kovati dobiček. »Posledica je ta, da se morajo v skladu s tem ciljem ravnati tudi pisci in se mu prilagajati – izpovedovati morajo tisto, kar mu pomaga, ter zamolčevati tisto, kar ga ovira; nazor o *interesih časnika* (poudaril F. T.) usmerja ‚duha‘ njihovih sporočil.« (Tönnies, 1998/1922: 143–144) Nekaj strani naprej pa Tönnies povzema govor Johna Swintona, izkušenega ameriškega časnikarja, ki je že leta 1895 v zdravici »neodvisnemu tisku« povedal naslednje: »Vsi (misli na novinarje) smo orodja in vazali bogatašev, ki stoje za odrom. Lutke smo. Oni vlečejo niti, mi pa plešemo. (...) Mi smo prostitutke duha.« (ibid.: 147).⁷ Na koncu knjige (ibid.: 457) pa Tönnies oblikuje teze za reformo tiska, ki so zelo podobne Sinclairovim. Ustanoviti časopis, ki bo neodvisen od oglaševanja, v interesu javnosti, nekakšno medijsko javno dobro. Desetletja pozneje se je s podobno idejo o ustanavljanju večernega časopisa, ki bi bralkam prenesel vse, kar se je relevantnega zgodilo prejšnjega dne, ukvarjal tudi Albert Camus kot urednik revije *Combat*. Vse se je ustavilo pri finančnih sredstvih. Kdo bo plačal takšne medije? To vprašanje je ključno tudi danes.

Business as usual, stupid!

Za razumevanje delovanja medijev danes je treba razložiti, o kakšnem medijskem sistemu govorimo v začetku 20. stoletja. V ZDA cvetijo progresivni časopisi, ki kritično obravnavajo nečloveške razmere, v katerih živi večina prebivalstva. V Veliki Britaniji radikalni časopisi s svojo naklado in lojalnim bralstvom presegajo

⁷ Kot vidimo, ima prisposodba novinark kot prostitutk, ki jo uporabljajo nekateri današnji slovenski politiki, kar dolgo zgodovino.

število bralk meščanskih medijev.⁸ Njihov propad pa je rezultat čisto ekonomskega protiudara – ker je njihova cena dejanska cena produkcije časopisa in ni podprta z oglaševanjem na trgu, ne morejo konkurirati poceni časopisom v lasti medijskih baronov. James Curran in Jean Seaton to odlično opišeta v knjigi *Power Without Responsibility* (1997). Politično cenzuro, proti kateri so se bojevali radikalni mediji, zamenja mehka cenzura odvisnosti od oglaševanja, katere posledice so hujše kot posledice prve. Kaj jim preostane: ali izginejo ali se podredijo pritiskom oglaševalk in se »deradikalizirajo« (če ne celo depolitizirajo) ali ostanejo zaprti v nekakšnem medijskem getu ali pa poiščejo neko obliko institucionalne podpore (večinoma strankarske) (Curran in Seaton, 1997: 37). Delovanje medijev ni samo postalo *business as usual* vladajočega razreda. Postal je, če lahko parafraziramo stavek Roberta Cape, ki si ga je izmislil, ko je deloval kot fotoreporter v španski državljanski vojni, *una cosa muy seria*. Resen posel vzdrževanja obstoječega sistema.

Do sedaj sva večinoma govorili o tiskanih medijih. V 20. letih prejšnjega stoletja pa se z razvojem radia začnejo postavljati temelji novega, dejansko množičnega medijskega sistema.⁹ Na eni strani imamo izkušnjo ameriškega prostora, ki jo izjemno natančno opiše Robert McChesney v knjigi *Telekomunikacije, množični mediji in demokracija* (1993). Pokaže, kako so korporacije, ki so se ukvarjale s proizvodnjo radijskih sprejemnikov, politično lobirale za sistem, v katerem država ne bi imela nobenih pristojnosti nad regulacijo nastajajočega medijskega sistema. Kljub splošnemu prepričanju, da ameriška država nikoli ni subvencionirala medijev, je zadeva bistveno drugačna. Država je še kako subvencionirala medije – res pa je, da samo določene medije. Subvencionirala je tiste, ki so sprejeli mitologijo neodvisnosti. Tiste, ki so svobodo medijev izenačili s svobodo komercialnega sporočanja. V Veliki Britaniji je zadeva potekala drugače. John Reith, človek, ki je postavil temelje javnega servisa v Evropi, je v zgodovinskem konsenzu med politiko, kapitalom in civilno družbo ustanovil prvi javni servis – BBC. Izobraževati, informirati in zabavati – moto, ki ga je Reith vpisal v temelje delovanja novega medijskega sistema, je zelo blizu tistemu, kar je za revolucionarni tisk menil Lenin. Paternalistično vlogo učitelja, informatorja in zabavljača pa je prevzela strogo ideološko nadzorovana medijska elita. Lenin bi se absolutno strinjal s tem. Prebiranje zgodovine BBC-ja, ki jo je v petih delih napisal Asa Briggs (1961–1995), je neprecenljiv dokument, iz katerega lahko razbereva, kako je potekalo ideološko utemelje-

⁸ Ocene branosti radikalnih časopisov v Veliki Britaniji podajata Curran in Seaton (1997). Treba je poudariti, da so branost in naklada postale temeljne valute na medijskem trgu izključno za potrebe meščanskega tiska in njihovih oglaševalcev. Ker radikalni tisk nikoli ni bil deležen nobene oglaševalske podpore, je uporaba teh »merilnih enot« za določanje njegovega vpliva in dosega brezpredmetna. Tim Wu (2016) pravilno opozori na to, da so (meščanski) mediji predvsem »trgovci s pozornostjo« in da je za razumevanje njihovega ekonomskega modela potrebno razumeti kdo, kje, kdaj, kako in zakaj prodaja in trguje s pozornostjo.

⁹ Čeprav so tudi tiskani mediji imeli množična občinstva, se šele z razvojem radiodifuznih medijev postavijo temelji množičnega medijskega sistema.

vanje novega medija kot »katedrale nacionalnega duha«. Javna služba in služenje javnosti je vzpostavilo poseben model, v katerem je javnost zvedena na svoje reprezentantke, ni pa lastnica produkcijskih sredstev. Javni medij kot nekakšno vmesno stanje med komercialnim (tržnim) in radikalnim medijem (ki ni bil nikoli v resnici mogoč) postane varuh javnega interesa.

Politični in ne strankarski mediji

Posledice ekonomskega in političnega prevzema medijev imajo neposreden vpliv na vlogo medijev kot motorja kapitalizma. Mediji se globoko zasidrajo v osrčje kapitalske in politične moči. Sočasno pa poteka proces mistifikacije njihove dejanske vloge v dveh najbolj trdovratnih mitih: mitu o neodvisnosti in mitu o objektivnem novinarstvu. Namen tega prispevka ni sledenje kanoničnim besedilom novinarske in medijske teorije, ki že desetletja reciklirajo tisto, kar bi mediji morali početi, kot nekaj, kar dejansko počnejo. Ko se je novinarstvo spremenilo v propagando tržne miselnosti, ko je začelo slediti interesom kapitala, je izgubilo bralke in ugled. Pri tem mu prav nič ne morejo pomagati deontološki kodeksi in sklicevanje na profesionalne standarde. Kot pravi Halimi:

[K]ako obzirno je bilo pojasniti novinarju, da ima samo malo več moči nad informacijo kot blagajničarka v supermarketu nad trgovskimi strategijami svojega delodajalca? Koliko začasnih zaposlitev, koliko negotovosti, koliko pogodb za določen čas je bilo potrebnih, da smo prišli do tega: mislili smo, da smo dediči Boba Woodwarda, pa smo plačanci Martina Bouyguesa? (Halimi, 2003: 15–16)

Razbijanje novinarskih mitologij o neodvisnosti in objektivnosti je izjemno težavno delo. Ozrmo se še enkrat v zgodovino. Marx je bil novinar. Émile Zola je bil novinar. Pa tudi Charles Dickens, Thomas Paine, Mark Twain, Rudyard Kipling, George Orwell, Upton Sinclair. Vsi so bili subjektivni, pristranski in so imeli zelo jasna politična stališča. Za njih je bila svoboda tiska stvar srca, ne samo možganov. Če želiš zagovarjati svobodo tiska, moraš vedeti, zakaj se boriš. Moraš biti za ali proti, ni mogoče biti nekje vmes. Ne preseneča, da so številne raziskovalke medijev mnenja, da so najboljše novinarke in novinarstvo nastali v času popolnoma pristranskega tiska (tega ne smemo enačiti s strankarskim tiskom), ki sploh ni skrival svojih političnih stališč (Nichols in McChesney, 2013: 168).

Na mitologije se lepi tudi prevladujoče mnenje o možnosti demokratizacije medijev. Z boljšimi zakoni, z nadzorom, tudi z različnimi oblikami aktivističnega ignoriranja njihovih vsebin. Vse to pa zanemarja najpomembnejše dejstvo, da je mogoče narediti vse, razen tistega najpomembnejšega: vzpostaviti drugačen medijski sistem, spremeniti ekonomske razmere, na katerih temelji današnja medijska industrija.

Preoblikovanje (ameriškega) novinarstva v najpomembnejši steber obrambe korporativnega in s *statusom quo* obremenjenega sveta, se ni zgodilo čez noč. Strankarsko vodeno novinarstvo se je začelo razkrajati v zelo konkretnem ekonomskem okolju. Namreč, državne pomoči, ki so jih bili tiskani mediji deležni desetletja, ni bilo več. Novo medijsko okolje je proizvedlo časopisne mogule, lastnice, ki so vzpostavile monopole na medijskih trgih in ki so svojo medijsko lastnino razumevale kot politično moč, ki naj bi ščitila njihove ekonomske (zasebne) interese (Nichols in McChesney, 2013: 171–172). Za varovanje svojih monopolov so začele te lastnice promovirati novo obliko žurnalizma, neodvisnega od politike, nevtralnega v svojih (političnih) stališčih, odgovornega samo za podajanje dejstev, na temelju katerih si bodo bralke same oblikovale mnenja. Kontekst dogodkov je tako izginil iz novinarskega poročanja. Novinarstvo je postalo cenejše – namesto iskanja zgodb je bilo dovolj poslati novinarke blizu tistim, ki odločajo, in omogočiti močnim neposreden dostop do medijev. Navidezna nevtralnost pa je samo zrcalna slika tistega, kar se je dogajalo v osrčju ekonomske politike. Domnevni nevtralnosti trga in nevpletenosti države v regulacijo ekonomskih odnosov je sledila domnevna nevtralnost tržno naravnanih medijev, odvisnih izključno od oglaševanja (in daleč stran od političnega vpliva) in pozornosti bralk. Obsedenost novinark z mislijo, da je mogoče to »igro« igrati vmes, »objektivno«, med zasebnimi interesi in se izogniti kritikam favoriziranja določene strani, je pripeljala do tega, kar Paul Krugman imenuje »kult ravnovesja« (Krugman, 2011).

Kult ravnovesja ima za novinarstvo in javno razpravo uničevalne posledice. V javni prostor pripušča glasove tistih, ki onesnažujejo javno razpravo in pri tem niso deležne nobene kritike. Kritike pa ni, ker se mediji bojijo, da bi bili obtoženi pristranskosti in neprofesionalnosti. In ko se celotna politična kultura vse bolj premika v center (ali na desno), kjer je tudi kapital, se z njo premika tudi novinarstvo. V centru se določena vprašanja ne odpirajo. S pozicije »objektivnosti« se ni mogoče spraševati o naravi samega sistema. Drugače povedano, to, kar varuje objektivnost v novinarstvu, je objektivna nesprejemljivost sedanjega stanja. In na tej točki lahko rečeva, da je današnje novinarstvo (v veliki meri) »olje«, ki podmazuje kolesje kapitalističnega sistema.

Socialna omrežja v družbi, ki jo je uničila politika

Razvoj spleta in socialnih omrežij je v teoriji in tudi v praksi pripeljal do skoraj evforičnega razmišljanja o dokončnem razpadu dominantnega medijskega sistema. V situaciji, ko je lahko vsaka medij, ko ni nobene posrednice, ko cveti »tisoč medijskih cvetov«, ne bo mogla imeti nobena več monopola nad medijsko produkcijo. Pa je to res? Seveda ne. Splet morda ne deluje kot tradicionalna medijska platforma, je pa zagotovo politični prostor. In kot takšen ni nič bolj demokratičen

kot analogni svet. Ideja, da bo splet lahko demokratiziral družbo, ni samo naivna, je tudi zelo nevarna. Na eni strani spletni iskalniki s t. i. informacijskimi mehurčki (*filter bubble*) ustvarjajo unikatni, individualizirani informacijski univerzum. Res je, da smo v preteklosti večinoma izbirali tiste medije, ki podpirajo naša že utrjena mnenja. Mehurčki pa delujejo nevidno, brez naše privolitve in brez našega vedenja o tem, katere informacije so nam posredovane (Pariser, 2011: 10). Preprosto povedano: če vtipkamo besedo »levica«, se nam bodo prikazali tisti zadetki, ki so algoritemsko oblikovani glede na množico naših spletnih izbir. Desnica si je ustvarila svojo *Wikipedijo* (*Conservapedia*), kjer ponuja svoje razlage temeljnih političnih pojmov. Splet prav tako ustvarja »sobe odmevov« (Sunstein, 2007) ali »alternativne svetove« (Manjoo, 2008), v katerih se kot večče ob luči zbirajo enakomisleče. Splet v osnovi ustvarja uniformne in hegemonске komunikacijske skupnosti enakomisleče, v katerem so nadlegovane in iz katerega so izgnane, ekskomunicirane drugačemiesleče. Ne le, da splet kot ekosistem ne deluje v prid enakosti in enakopravnosti, temveč ustvarja iluzijo, da je prisotnost v virtualnem prostoru (klikni in deli) nadomestek za politično udejstvovanje.

Preden pokaževa, kako je mogoče misliti mnogoterost revolucionarnih praks, naj opozoriva na lucidne opazke Guya Deborda iz njegove knjige *Družba spektakla*: »Podobno, kot zna spektakel namamiti človeški pohlep s psevdodobrinami, tudi lokalne revolucionarje napelje na lažne modele revolucije.« (Debord, 1999: 50) Debordova analiza spektakla je edini način, kako zapopasti delovanje medijev danes. Kako spektakel zaslepi družbo od pogleda na splošno banalizacijo, kako vsako (tudi revolucionarno) dejanje, vsako nezadovoljstvo in vsako kritiko spremeni v blago, je ključ za razumevanje današnje družbe. Integrirani spektakel, tako Debord, zapoveduje »veliko raznoterost medijskih ekstravaganc« (ibid.: 151).

Kaj pa mediji in novinarke? Njihova poklicna in srčna solidarnost jih veže na osrčje spektakla. Ne moreš biti proti tistemu, ki ti zagotavlja ne le plačo, ampak tudi vidnost, prepoznavnost, podprto z nenehno grožnjo nadomestljivosti. Tako kot spektakel vsrka vase kakršnokoli obliko dejanja in delovanja, tako tudi medije vpreže kot gonilno silo za svoje lastno vzdrževanje. Upor je tako v osnovi upor proti spektaklu, tj. proti njegovi vseobsegajoči spektakelski funkciji. Vsaka revolucionarna organizacija, pravi Debord, se mora zavedati, da je izid boja proti spektaklu nič drugega kot spektakel: »Revolucionarna organizacija mora spoznati, da se proti odtujenosti ne more več boriti z odtujenimi oblikami boja.« (ibid.: 91) V kontekstu upora mediji niso zavezniki, temveč prej nasprotno.

V nadaljevanju želiva na podlagi konkretnega primera medijskega poročanja v kontekstu upora (vstaje v Sloveniji v zimi 2012/2013) pokazati na kontrarevolucionarno vlogo medijev in mehanizme, s katerimi se udejanja.

Hrup na ulici, diskurz v medijih

Da bi razumele, kako mediji prevajajo hrup z ulice in njegovo raznoterost utišajo, selekcionirajo, marginalizirajo in kriminalizirajo, morava to, kar govorijo, analizirati kot politično govorico in ne kot objektivno resnico. Vodovnik (2015) opozori na močno tendenco na obzorju politične kartografije, ki stremi k izključevanju (če že ne brisanju) vseh političnih opcij, ki zavračajo hegemonijo, saj, kot pravi, »iz ontološkega registra marginalizira in trivializira politične subjektivitete in forme delovanja, ki zavračajo vzpostavitev suverene oblasti« (ibid.: 41). Relevantno politično delovanje je zamejeno (hegemonizirano) na polje realpolitike; kar ostane zunaj okvirov, je iz diskurza v javnem prostoru izrinjeno kot nerelevantno, ekstremno, utopično.

Mediji igrajo pravzaprav ključno vlogo pri mistificiranju pojmov *politika* in *politično(st)*, saj ju pripenjajo na hegemonsko razumevanje teh konceptov: definiranje politike in političnega je v medijskem diskurzu zoženo na realpolitiko, predstavniško demokracijo in njene rituale. Ni naključje, da je (bilo in je še vedno) to zoženo igralno polje političnega dostopno le tistim z največ družbene moči: tiste, ki so bile zgodovinsko sistematično izključene iz javnega prostora in možnosti govora v njem ali participacije v strukturah moči (npr. delavski razred, ženske, staroselci, osebe brez dokumentov, otroci), so razširile pojma politike in političnosti s svojim delovanjem v skupnostih, četrtih, domovih in tovarnah. Politiko so razumele kot postajanje, transformacijo vsakdanjika, direktno akcijo – medijske reprezentacije sestave političnega telesa zanikajo to zgodovino, jo odpravljajo s šovinističnimi interpretacijami in tako poustvarjajo razmerja dominacije v družbi.

Znotraj medijskega poročanja o uporah¹⁰ je *hordam* (izgrednicam, huligankam, alkoholiziranim divjakinjam), ki zavračajo predstavniško demokracijo in kapitalizem ter pozivajo k samoorganizaciji, sistematično odvzeta legitimnost z interpretiranjem ulice kot teritorija nezrele, primitivne, utopične *predpolitike*. *Prava* politika lahko temelji zgolj na estetiziranih podobah miroljubja, kulturnosti, všečnosti, na strukturah in formah realpolitike – po drugi strani pa senzacionalistične fotografije huligank v akciji mediji s pridom zlorablajo za večanje prodaje ali števila klikov in akumulacijo kapitala. *Prava* politika lahko pride zgolj od *Iste*, nikoli od *Druge*. Kot pravi Silvia Federici (2013), je razbijanje solidarnosti, obračanje delavk proti sebi ključna strategija kapitala za zlom odpora.

Mediji v času upora delujejo kot prevodnik, katalizator te strategije: z delitvami na mirne in nasilne protestnice, umetnim ustvarjanjem (ali nekritičnim prevzemanjem) kategorij izgrednic in huligank nasproti kultiviranim, civiliziranim protestni-

¹⁰ Na tem mestu se nama zdi pomembno poudariti, da se v tem smislu poročanje medijev ni razlikovalo glede na njihov deklarativni politični predznak »levice« ali »desnice«. Mediji, ki se deklarirajo za nevtralne ali se celo kronajo z obstetom nosilcev progresivnih, levičarskih idej, so v enaki meri sodelovali pri produciranju *drugosti*, konteksta izrednega stanja in kriminalizacije upora.

cam.¹¹ Slednje odlično ubesedi misel Grege Repovža iz uvodnika *Mladine* v času vstaj: »Upor mora dobiti imena, mora dobiti razmisleke, dobiti mora voditelje. Upor se izvede na volitvah, ne na ulici.« (Repovž, 2012) V nadaljevanju razvije utemeljitev, da jeza ni dovolj; zastavljanje telesa na ulici ne pomeni nič, če se pozneje ne organiziramo. Tudi siceršnje medijsko poročanje tistega časa in komentiranje vstajniškega vrenja je prežeto s strahom pred množicami, strahom pred Drugo: v njem najdemo enačenje zahteve po odstopu celotne politične elite z lustracijo v nacizmu in fašizmu (Mladina), spodbujanje ovaduštva in predajanja t. i. izgrednic policiji (Delo in MMC), fotografijo policista z okrvavljenim obrazom s pripisom *Dovolj!* (naslovnica Mladine), naslove, ki poudarjajo nelegalnost shodov in pozivajo k aretaciji nasilnežev (24ur.com), trditev, da huligane nekdo organizira in vodi (Slovenske novice), nasilne elemente in skrajneže (Večer), fotografijo policistke z rdečim nageljnom in pripisom *Kdo je pravi nasprotnik?* (prav tako naslovnica Mladine).

Medijsko poročanje je tako priskrbelo vsebino (od oblasti) umetno ustvarjenim označevalcem legitimnih mirnih in nelegitimnih nasilnih protestnic. Legitimne protestnice (in s tem legitimno politično delovanje in izražanje nasploh) so postale označevalec, ki nosi imperialistične zahodne vrednote (demokracija, pravna država, človekove pravice, kultura, dialog, pacifizem), medtem ko so nelegitimne protestnice izenačene z barbarstvom, nasiljem, divjaštvom, kaosom, ki se ga je treba bati (grožnja), ki ga je treba pridržati (zajeziti grožnjo) in odstraniti (preprečiti grožnji, da bi se realizirala).

Pri analizi medijskega poročanja o uporah ne moreva tudi mimo rasističnih mehanizmov, ki ga obvladujejo – pravzaprav nam novinarke razkrivajo utemeljenost demokracije na šovinističnem razumevanju družbenega telesa. K tej dimenziji medijskega poročanja se bova vrnila v nadaljevanju, še prej pa bi radi opozorili na nekaj drugega.

Poleg diskurzivnih učinkov je imelo tovrstno medijsko poročanje tudi materialni učinek proizvodnje konteksta izrednega stanja, ki je pripravilo teren za kriminalizacijo protestov. Fotografije in posnetki spopadov med policijo in protestnicami so postali podlaga za artikulacijo potrebe po izrednih ukrepih, ki so dovoljeni v času izrednega stanja. Takšne ukrepe smo lahko videli v preventivnem zapiranju vstajnikov (v Mariboru je bilo več deset oseb brez razloga pridržanih mesec dni), upravičevanju policijskega nasilja (neselektivna uporaba vodnega topa, solzivca in konjenice, kar je ustvarilo splošen preplah) in ne nazadnje v poznejših sodnih procesih proti protestnikom, ki so proizvedli sedem političnih zapornikov in preštivilne plačilne naloge ter pogojne kazni. S tem se je izredno stanje, ki ga je s podporo

¹¹ Še več: prav nekritične medijske objave fotografij obrazov protestnic in neupoštevanje konteksta izrednega stanja, v katerem sta se obseg in stopnja kriminalizacije povečala, so pripeljale v konkretnem primeru do sodnega procesa in končno tudi obsodbe enega od protestnikov na pogojno zaporno kazen. Povedno je tudi splošno nezanimanje medijev za poročanje o sodnih procesih in obsodbah, ki so sledile množičnim protestom.

medijskega diskurza uvedla takratna vlada Janeza Janše, podaljšalo v tisto, kar Agamben (2013) konceptualizira s pojmom izrednega stanja kot »permanentne tehnologije vladanja«. Naslinice, izgretnice, divjakinje, *Druge* so bili kaznovane in odstranjene s političnega prizorišča, ki je ostalo varno v domeni *Iste*. Medijsko poročanje je ustvarilo kontekst, v katerem je »posameznice in kolektive postavilo nasproti drugim identitetam in definiralo njihov položaj na imaginarnem zemljevidu v odnosih simetrije, podrejanja, izključevanja, vključevanja in sodelovanja, antagonizma.« (Obregón Wills, 2010: 25) Namesto da bi politični prostor odpirali in širili, so ga mediji zapirali in strukturirali kot prostor, na katerem je lahko nadzor nad diskurzom prevzela hegemonija realpolitike – narativ *Drugih* je bil zreduciran na eksotizem senzacionalističnih fotografij in posnetkov, ki so večali prodajo časopisov in število obiskov spletnih strani medijskih hiš.

Drugim kot političnim bitjem je (bila) zanikana pravica do obstoja, zaradi česar ostajajo izključene iz politične skupnosti, v kontekstu medijskega poročanja o uporu pa so (p)ostale zgolj instrument za akumulacijo kapitala. Mediji so dajali prostor policijskim načelnikom, strokovnjakom s področja varnostnih ved, predstavnikom vlade in ministrstva za notranje zadeve, ki so imeli na voljo neomejen prostor za utrjevanje in legitimacijo izrednega stanja – po drugi strani pa je poskus policijskega podtikanja molotovk v času vstaj na Metelkovi ostal skoraj povsem neproblematiziran, dogodek je bil objavljen v rubriki *črna kronika* (glej MMC, 2012) in zveden na anekdoto, zanimivost, nevredno kontekstualizacije ali politične analize.

Političnost družbenega telesa se v medijskem poročanju giblje na kontinuumu med *diskurzom* in *hrupom*. Rancière o tem pravi, da je politična dejavnost

tista dejavnost, ki premesti telo z mesta, ki mu je bilo določeno, oziroma spremeni namembnost prostora; je dejavnost, ki naredi vidno tisto, kar ne bi smelo biti videno, naredi, da je slišan govor tam, kjer je bil prostor samo za hrup, naredi, da je razumljeno kot govor tisto, kar je bilo slišano zgolj kot hrup. (Rancière v Zdravković, 2013: 70)

Funkcija medijev v tem smislu ni bila le kontrarevolucionarna temveč tudi *antipolitična*, saj je ne le utrjevala kategorije *diskurza* in *hrupa*, ampak tudi prikovala, teritorializirala telesa v mrežo odnosov, znotraj katere razmerja moči ostajajo nespremenjena.

Od samega začetka vstajniškega vrenja so se v medijih pojavljale zahteve po predstavnici, voditeljici protestov, ki bi artikulacijo z ulice prevedla v osnovne zahteve, ki bodo postale predmet pogajanja z vladajočimi strukturami. Že na prvi pogled lahko v medijskem poročanju prepoznamo različne vrste *upoštevanja*, ki definira, kdaj je govor razumljen kot diskurz in kdaj je zveden na hrup (Rancière v Nedoh, 2008: 10). V poročilih s protestov so tako z odebeljenimi črkami označena imena in priimki oseb, ki so poznane v javnem prostoru (predstavnice

akademske in kulturne sfere, sindikalistke, predstavnice civilne družbe), medtem ko so naključne protestnice označene zgolj z generičnim osebnim imenom (npr. *protestnik Marko* na MMC). Kredibilnost in legitimnost protestov se je utrjevala z navajanjem izjav znanih obrazov in njihovih nasvetov protestnicam (osnujete stranko, poenotite se, oblikujte zahteve, distancirajte se od nasilja nad policijo); *upoštevanje* artikulacije je torej odvisno od položaja, s katerega je izrečena. Diskurz je prevajalec (nerazločnega in nerazumljivega) hrupa z ulice v jezik oblasti: *nihče nas ne predstavlja, odstop celotne politične elite* prevede v čimprejšnje predčasne volitve in odpoklic poslancev; *ne bomo plačali vaše krize* prevede v sankcioniranje korupcije; *revolucijo* prevede v spremembo kulture in vrednot. Na tem mestu ne želiva poudariti razlikovanja med revolucionarnimi in reformističnimi zahtevami, temveč pokazati, da so mediji v času upora delovali kot platforma za prevod *hrupa* v *diskurz*, s tem pa določili, kdo je priznan kot politično bitje in kdo ostaja izključen iz politične skupnosti.

Povedno je, da je medijski prostor v času po uporu okupirala predstavitev *novih obrazov*, ki vstopajo na politično prizorišče in obljublajo vnašanje zahtev z ulice v strukturo realpolitike. Zaradi svoje podrejenosti, nezmožnosti, škodljivosti in bestialnosti (razčlovečenja) potrebujejo *Druge* organiziran in sistematičen nadzor v obliki biopolitične države in strukturo realpolitike, ki upravljajo z njo. Tako meniva, da so mediji sokrivci v proizvodnji *drugosti*: da bi si zagotovil legitimnost, *diskurz* potrebuje *hrup*, da vzpostavi ločnico, analogno kot *Ista* potrebuje *Drugo* za vzpostavitev lastne legitimnosti, hegemonije, prevlade. *Druge* so postavljene v ta položaj zato, ker se lahko hegemonija »vzpostavlja zgolj v odnosu do *Drugega*, v odnosu do tistega, kar ni, kar ji manjka, kot tisto, kar imenujemo njeno zunanje konstituirajoče [afuera constitutivo]« (Hall v Marcús, 2011: 109).

Kar manjka v navedenem premisleku, je poudarek, da *drugost* nujno implicira podrejenost, infantilizacijo in nevarnost. *Drugo* je treba po tem oblastnem diskurzu udomaćiti, nadzorovati in sankcionirati, preden preplavi javni prostor in ogrozi obstoječi družbeni red. Biopolitični nadzor in uravnavanje populacije sta mehanizma, ki oblasti zagotavljata možnost samoohranitve – politično delovanje družbenega telesa je treba usmerjati in kanalizirati v obstoječe strukture. Mediji, ki neudeležbo v ritualih realpolitike označujejo kot apatičnost, prispevajo k temu (nizka volilna udeležba na evropskih in parlamentarnih volitvah, ki so kot prve sledile vstajam, je bila preinterpretirana kot izraz apatičnosti). Vodovnik ovrže poenostavljeno razlago nesodelovanja v ritualih realpolitike kot izraz apatičnosti in neaktivnosti družbenega telesa in opomni, da gre namesto tega za krizo predstavniške demokracije in eksperimentiranje z drugačnimi načini političnega delovanja. »Novi državljani ne volijo, ampak delujejo. Ne vključujejo se v politične stranke, ampak ustanavljajo nove mreže, afinitetne skupine, skupščine in projekte. Ne čakajo na politike politikov, ampak svoje politične aspiracije prefigurirajo tu in zdaj.« (Finley v Vodovnik, 2015: 17) Vendar v medijskem poročanju ne zasledimo tega, kakor tudi ne premisleka o tem, kot pravi Nancy Fraser (2013: 57), da obstaja »zgodovinsko

in kulturno specifičen nabor diskurzivnih virov, ki so na voljo različnim družbenim kolektivitetam v oblikovanju zahtev.«

*The revolution will be televised:*¹² produkcija spektakla v resničnem času

Upor mora postati novica, izboriti si mora prostor v medijskem poročanju, da bi postal dogodek. Mediji so s poudarjanjem imperativov objektivnega in nevtralnega poročanja ustvarili vtis, kot sva pokazali že prej, da gre za družbeno polje, ki je nosilec Resnice. Mediji morajo poročati o uporah, da bi ta lahko imel posledice, vendar v ozadju tega ni želja po krepitvi revolucionarnega duha, kot je to veljalo za Leninovo *Iskro*, temveč gre za pripoved o arbitrarnih dogodkih, ki bi lahko bili tudi kateri drugi, če bi bili dovolj številčni ali spektakularni. Poročanje o uporah, predvajanje podob uličnih spopadov in skupnostne akcije, nima za cilj spodbuditi ljudi v drugih krajih, da se pridružijo uporah, da zastavijo svoje telo ali premislijo o svojem družbenem položaju, gre zgolj za strežbo poročil o dogodkih brez konteksta, politične analize in predznaka. Povedni sta bili vloga in položaj novinark, ki so poročale s prizorišč vstaj: izzele so se iz dogajanja, o njem poročale, kot da jih ne zadeva, medtem ko so se fotografirale in snemalke gnetle okrog vrelišča spopadov, da bi ujele najboljše kader, in se jezile nad nepripravljenostjo potestnic, da se pustijo fotografirati ali da dajo izjavo. V času množičnih mobilizacij v Sloveniji smo lahko v medijih spremljali produkcijo spektakla v resničnem času: neposredni video prenosi dogajanja na ulicah in kratki sproti komentarji novinark s terena. Naraščanje števila protestnic, pester kulturni program in znani obrazi, sočni slogani na transparentih, provokacije, nasilje, spopad s policijo, ponovna vzpostavitev reda in miru, miren konec protesta, odzivi oblasti na dogajanje – izpiljene pripovedovalske tehnike so z graditvijo suspenza ustvarile občutek, da upor ne potrebuje telesa, temveč potrebuje medij. Pred računalnikom smo lahko dogajanje spremljale (všečkale in delile) v realnem času, kar je delovalo kot depolitizirajoč element družbenega telesa. Telesa priskrbijo podobo, so ozadje medijskemu poročanju, ki ga artikulira neka druga, posameznica. Ko so se protestnice nabrale v tisočih, je to pomenilo, da so njihove zahteve legitimne, in takrat, ko je število sodelujočih upadlo, je usahnilo tudi medijsko poročanje. Številnost, množičnost je ključni element protestniškega spektakla, kar odraža vseprisotno podjarmljenost javnega diskurza tiraniji števil. Strinjava se z Badioujem (2004: 47), ki pravi, da je resnična emancipacija mogoča le z osvoboditvijo izpod tiranije števil: »Politiko bo mogoče misliti le, ko bo osvobojena tiranije števila, tako števila volivcev, kakor števila demonstrantov ali stavkajočih.« Tiranija števil je izpeljanka iz demokratične

¹² Parafraza naslova pesmi Gila Scotta-Herona: *The Revolution Will Not Be Televised* (1970).

premise o konsenzu večine, od katere so odvisne politične odločitve – lahko bi torej dodali, da emancipacija ne zahteva le osvoboditve izpod tiranije števil, temveč tudi izpod tiranije demokracije in konsenza večine.

Vendar velja tudi obratno: kot je medijsko poročanje podrejeno logiki spektakla, se tudi upor začne transformirati, kanalizirati svojo strukturo v takšno, ki bo *televizična*, estetizirana, s čimer pa se neizbežno samonevtralizira. Upor se centralizira (vse informacije, podobe, dogajanje zbrano na enem mestu), postavijo se odri z govorkami, izdeluje in neguje se enotna podoba (majice, piščalke, simboli, transparenti), upor zamenja radostno izražanje nestrinjanja (izdelovanje lutk in mask, deljenje rož policiji, pester kulturni program, ki iz spremljevalnega postane glavni akter upora). Revolucija postane stvar dobrega PR-a, ki potrebuje čim večje število statistik. Slovenijo je tako v času vstaj, februarja 2013, obiskal Srđa Popović, »guru srbskega Otpora« in »profesor« nenasilnega uporništvu (Horvat, 2013; Mladina), s katerim so vse večje medijske hiše pripravile in objavile intervjuje. Prostor v javnem diskurzu je tako dobila dikcija¹³ o nenasilnem, kreativnem protestiranju, ki mora imeti dober marketing, da bo pritegnilo kar največje število ljudi; upor mora biti radosten dogodek, zato se mora na vsak način izogibati nasilju, ki bi odvrnilo ljudi od sodelovanja na protestih. Ni treba, da je revolucija dolgočasna, pravi Popović. »Klasični stebri nenasilja – pohodi, *sit-in*, bedenje [*vigil*], stavke – imajo svoje mesto, vendar je pogosto ljudi lažje spodbuditi k sodelovanju z uporabo kreativnih taktik, kot so glasba, ulično gledališče, drzne podobe in šale.« (Popović, 2015) Revolucijo je treba podmazati s humorjem in rokenrolom (ibid.). Mediji so dikcijo o dihotomiji nasilje/nenasilje povsem nekritično povzemali, umanjala je analiza policijskega in systemskega nasilja in to, čemur sva prej rekli novinarstvo s stališčem, politično, pristransko novinarstvo, ki se ne izvzema iz političnega boja, temveč uporabi svoje resurse za to, da ga potencira.

*Necu mišljenje, več stav*¹⁴

Analiza medijskega poročanja o uporah ne ponuja svetle perspektive, na katero bi se lahko naslonili. Medijski prostor velja za prazno podlago, na katero se lahko pripnejo katerakoli mnenja, ne glede na njihovo vsebino, politični ali materialni učinek – kar spretno izkorišča desnica. Obenem pa medije bolj skrbi akumulacija kapitala kot poročanje s stališčem, neposredna graditev političnega diskurza

¹³ Dikcija o uspešnosti nenasilja, ki je prevladovala v medijskem poročanju, je dobila svoje zaledje v deljenju izkušenj protagonista (vodje gibanja Otpor, ki je leta 2000 zrušilo Slobodana Miloševića. Popović se je sicer distanciral od poimenovanja profesionalni aktivist, kljub temu pa pove, da se preživlja s tem, da potuje po svetu in nadobudna gibanja (s konkretnimi uniformnimi strategijami) poučuje o tem, kako izvesti uspešen nenasilen odpor.

¹⁴ Prosto po Mimi Mercedes, *Šta (opet neko kurčenje)*.

in poseganje v obstoječa razmerja moči. Ena izmed protiuteži v lokalni medijski krajini je pobuda avtonomnega medija *Komunal.org*, ki je izšla iz potrebe po prevzemanju nadzora nad diskurzom o družbenih bojih, po eksperimentiranju z reprezentacijami in po dodajanju glasov tistim kolektivom in/ali temam, ki so v *mainstreamovskem* medijskem poročanju spregledani. »Ta medij bo vedno vpet v boje, ki so skupni, odprti, antifašistični in usmerjeni k naprednim družbenim spremembam, četudi posamezniki ali skupine, ki ga soustvarjajo, izhajajo iz različnih družbenih ozadij.« (Komunal.org) Medijsko poročanje (kolektiv sicer zavrne oznako novinarstvo) s stališčem, medij kot orodje družbene transformacije.

Medij v tej razsežnosti tako igra kritično vlogo pri odpiranju družbenih konfliktov, tako da izpostavlja družbena protislovja, pa tudi izolacijo, zatiranje, izkoriščanje ter socialno, politično in ekonomsko nepravilnost. Medij je ena od poti, ki smo jo izbrali za razkrivanje razmerij moči in vključevanje v širše družbene debate. (Komunal.org)

Pobuda je neobremenjena s tiranijo števil in se v svojem poročanju aktivno zoperstavlja produkciji spektakla: na strani tako poleg posnetkov protestov najdemo tudi poročanje o skupnostnih dogodkih (šport, kuhanje, literarni večeri), umetniških intervencijah in drugih *hrupnih* aktivnostih, ki gradijo politično delovanje na vsakodnevni ravni. S tem prepričujejo in širijo pojem politike in političnega, obenem pa tudi iztrgajo novinarsko delo iz polja nevtralnega, objektivnega poročanja – slednje si med drugim lahko privoščijo tudi zato, ker je platforma v nasprotju od tradicionalnih *mainstream* medijev finančno neodvisna in je ne določajo kapitalistični odnosi produkcije. Platformo Komunal.org zato razumeva kot eksperimentalno prakso, kakšno bi moralo biti medijsko poročanje, da bi mu lahko pripisali revolucionarno, politično vlogo.

Sklep

Če bomo hoteli kaj razumeti, bomo morali misliti sami, pravi Mastnak pri koncu svoje knjige *Liberalizem, fašizem, neoliberalizem* (2015). Na medije, takšne kot so, ne moremo računati. Bralke in bralci pričujočega besedila se morda sprašujete: Kaj pa zdaj? Na to vprašanje lahko podava samo enega od možnih odgovorov. Poskušali sva pokazati, kako današnji prevladujoči mediji delujejo povsem v skladu z leninističnim načelom »vseruskega političnega časopisa«. Desnica je zelo dobro razumela, da je s pomočjo medijev kot kolektivnega organizatorja političnega boja izkoriščanje, razlaščenje in uničevanje mogoče uravnotežiti z neskončno potrošnjo tistega, kar je Debord imenoval integrirani spektakel. Naše opozarjanje na trdovratno mitologijo objektivnega novinarskega dela, ki proizvaja zelo subjektivne koristi določenega razreda, pa temelji na prepričanju, da se mora levica

končno spopasti s tem, da nima nobenega zgodovinsko utemeljenega monopola nad mnogoterostjo današnjih političnih uporov. Svoboda izražanja in svoboda tiska sta dejansko svoboda tistih, ki imajo denar in moč. Tiste brez moči, tiste, ki so jim odrekli sposobnost artikulacije lastnih političnih zahtev, morajo hrup, ki ga proizvajajo s svojimi telesi, same prevesti v diskurz. Kot zavračava objektivno novinarstvo, vpeto v pajčevino kapitalističnih interesov, zavračava tudi kakršnokoli obliko strankarskega novinarstva. Ne potrebujemo »vseuporniškega političnega medija«. Ne potrebujemo razlagalcev in prevodnikov tistega, kar se dogaja »na ulici«. Tisto, kar potrebujemo, je komunikacijski prostor, v katerem bodo telesa končno spregovorila.

Literatura

- ADAMIČ, LOUIS (1983): *Smeh v džungli*. Ljubljana: Borec.
- AGAMBEN, GIORGIO (2013): For a Theory of Destituent Power. *Chronos Magazine*.
Dostopno na: <http://www.chronosmag.eu/index.php/g-agamben-for-a-theory-of-destituent-power.html> (10. maj 2017).
- BADIOU, ALAIN (2004): *Ali je mogoče misliti politiko? Manifest za filozofijo*. Ljubljana: Založba ZRC.
- BEST, STEVEN IN DOUGLAS KELLNER (2012): *Debord and the Postmodern Turn: New Stages of the Spectacle*. Dostopno na: <https://1000littlehammers.files.wordpress.com/2012/02/debordpostmodernturn.pdf> (10. maj 2017).
- BRIGGS, ASA (1961–1995): *The History of Broadcasting in the United Kingdom*. Oxford: Oxford University Press.
- CURRAN, JAMES IN JEAN SEATON (1997): *Power without Responsibility. The Press and Broadcasting in Britain*. London: Routledge.
- DEBORD, GUY (1999): *Družba spektakla. Komentarji k družbi spektakla. Panegirik*. Ljubljana: Študentska založba.
- FEDERICI, SILVIA (2013): *Revolución en punto cero. Trabajo doméstico, reproducción y luchas feministas*. Madrid: Traficantes de sueños.
- FRASER, NANCY (2013): *Fortunes of Feminism: From State-Managed Capitalism to Neoliberal Crisis*. London: Verso.
- HALIMI, SERGE (2003): *Novi psi čuvaji*. Ljubljana: Maska, Mirovni inštitut.
- HARGREAVES, IAN (1998): Slim and Shallow. *New Statesman*, 29. maj.
- KRUGMAN, PAUL (2011): The Centrist Cop-Out. *New York Times*, 29. julij.
- LENIN, VLADIMIR ILJIČ (1977/1901): S čim začeti. V *Izbrana dela I.*, M. Britovšek (ur.), 483–495. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- LENIN, VLADIMIR ILJIČ (1900): *Declaration of the Editorial Board of Iskra*. Dostopno na: <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1900/sep/iskra.htm> (13. maj 2017).
- MANJOO, FARHAD (2008): *True Enough. Learning to Live in a Post-Fact Society*. New Jersey: John Wiley & Sons.

- MARCÚS, JULIANA (2011): Apuntes sobre el concepto de identidad. *INTERSTICIOS – Revista Sociológica de Pensamiento Crítico* 5(1): 107–114.
- MASTNAK, TOMAŽ (2015): *Liberalizem, fašizem, neoliberalizem*. Ljubljana: Založba *cf.
- MCCHESENEY, ROBERT W. (1993): *Telecommunications, Mass Media & Democracy. The Battle for Control of U.S. Broadcasting, 1928–1935*. Oxford: Oxford University Press.
- MOSCO, VINCENT (1998): *The Political Economy of Communication*. London: Sage.
- NEDOH, BOŠTJAN (2008): *Politična dimenzija štetja pri Rancièru*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- NICHOLS, JOHN IN ROBERT W. MCCHESENEY (2013): *Dollarocracy. How the Money and Media Election Complex is Destroying America*. New York: Nation Books.
- OBREGÓN WILLS, MARIA EMMA (2010): *Feminismo y democracia: más allá de las viejas fronteras*. Dostopno na: http://biblioteca.hegoa.ehu.es/system/ebooks/7850/original/femenismo_y_democracia_mas_alla_de_las_viejas_fronteras.pdf (10. maj 2017).
- PARISER, ELI (2011): *The Filter Bubble*. New York: The Penguin Press.
- SINCLAIR, UPTON (2003/1919): *The Brass Check. A Study of American Journalism*. Urbana, Illinois: University of Illinois Press.
- SINCLAIR, UPTON (2011/1906): *Jungle*. Doubleday (originalni izvod, ponatisnjen 2011 na zahtevo).
- SUNSTEIN, CASS (2007): *Republic.com 2.0*. Princeton: Princeton University Press.
- TÖNNIES, FERDINAND (1998/1922): *Kritika javnega mnenja*. Ljubljana: FDV.
- VODOVNIK, ŽIGA (2015): *Demokracija kot glagol*. Ljubljana: Krtina.
- WU, TIM (2016): *The Attention Merchants. From the Daily Newspaper to Social Media, How our Time and Attention is Harvested and Sold*. London: Atlantic Books.
- WU, TIM (2011): *The Master Switch. The Rise and Fall of Information Empires*. New York: Vintage Books.
- ZDRAVKOVIĆ, LANA (2013): Možnost nemogočega ali: »Ne bomo plačali vaše krize!« *Časopis za kritiko znanosti* 41(253): 64–73.

Drugi viri

- DELO (2013): *Tretja vseslovenska vstaja proti političnim elitam*, 8. februar. Dostopno na: <http://www.del.si/novice/slovenija/v-zivo-tretja-vseslovenska-vstaja-proti-politicnim-ELITAM.html> (8. maj 2017).
- DNEVNIK (2013): *Druga vseslovenska vstaja v znamenju zombijev, glasbe in pozivov politikom*, 11. januar. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042571504/slovenija/druga-vseslovenska-vstaja-fsa-slovenija-pred-parlament> (8. maj 2017).
- DNEVNIK (2012): *2. mariborska vstaja: Policija iz lokalov v okolici Glavnega trga odstranjuje ljudi, na trgu vztraja 100 protestnikov*, 26. november. Dostopno na: <https://dnevnik.si/1042564990/slovenija/kangler-pred-novimi-protesti-doslej-sklical-sestaneke-opozicija-se-na-povabilo-ne-bo-odzvala> (9. maj 2017).

- HENLEY, JON (2015): Meet Srdja Popovic, the Secret Architect of Global Revolution. *The Guardian*, 8. marec. Dostopno na: <https://www.theguardian.com/world/2015/mar/08/srdja-popovic-revolution-serbian-activist-protest> (10. maj 2017)
- HORVAT, MARJAN (2013): Srđa Popović: »Ste na Balkanu in na Balkanu smo ljudje kreativni.« *Mladina*, 7. februar. Dostopno na: <http://www.mladina.si/120346/srdja-popovic-ste-na-balkanu-in-na-balkanu-smo-ljudje-kreativni/> (11. maj 2017).
- KOMUNAL.ORG. Dostopno na: <http://komunal.org/komunal-org> (11. maj 2017).
- MERCEDEZ, MIMI (B. D.): *Šta (opet neko kurčenje)*. Dostopno na: <https://www.youtube.com/watch?v=ujw6jnUqiA0> (11. maj 2017).
- MLADINA (2012): *Dovolj? Naslovnica*. 7. december. Dostopno na: <http://www.mladina.si/arhiv/201249/> (9. maj 2017).
- MMC (2013): *Največja vseslovenska vstaja do zdaj. Protestiralo 20.000 ljudi*. 8. februar. Dostopno na: <http://www.rtvsllo.si/slovenija/foto-najvecja-vseslovenska-vstaja-do-zdaj-protestiralo-20-000-ljudi/302017> (8. maj 2017).
- POPOVIČ, SRDJA (SRĐA) (2015): How to Start a Revolution in Five Easy Steps: Humour and Hobbits, but no Guns. *The Guardian*, 9. marec. Dostopno na: <https://www.theguardian.com/world/2015/mar/08/five-ways-start-revolution-srdja-popovic-humour-non-violence> (11. maj 2017).
- REPOVŽ, GREGA (2012): Na deset let podlage. *Mladina*, 30. november. Dostopno na: <http://www.mladina.si/118206/na-deset-let-podlage> (8. maj 2017).
- SIOL.NET (2013): Četrta vstaja proti politiki in tajkunom, 9. marec. Dostopno na: <http://siol.net/novice/slovenija/cetrta-vstaja-proti-politiki-in-tajkunom-foto-in-video-131647> (8. maj 2017).
- SIOL.NET (2013): *Gorenak: Provocirajo anonimneži »spontanih« vstaj*. 29. januar. Dostopno na: <http://siol.net/novice/slovenija/gorenak-provocirajo-anonimnezi-spontanih-vstaj-148471> (9. maj 2017).
- TRAMPUŠ, JURE (2012): Kdo je pravi nasprotnik? *Mladina*, 14. december. Dostopno na: <http://www.mladina.si/118766/kdo-je-pravi-nasprotnik/> (9. maj 2017).
- ŽURNAL24.COM (2012): *Mirna vseslovenska vstaja*, 21. december. Dostopno na: <http://www.zurnal24.si/ne-bomo-pustili-da-nas-tretirajo-kot-zarotnike-clanek-177469> (8. maj 2017).
- 24UR.COM (2013): *2. vseslovenska vstaja: »Kdo jim bo vzel službe? Mil«* 11. januar. Dostopno na: <http://www.24ur.com/novice/slovenija/pred-uradnim-zacetkom-vstaje-na-kongresnem-trgu-okoli-20-ljudi.html> (8. maj 2017).